

Giriş – Bu Ne Biçim Sanat?

Sanat nedir, kim için vardır ve neden bazen bir tuğla yığını "çağdaş" olurken bazen Michelangelo sıkıcı bulunur?

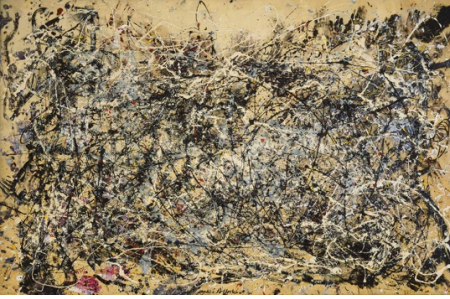
Bir Tabloya Bakınca Ağlayan İnsan Gerçek mi?

Hoş geldiniz, yeniden! Geçen sefer felsefenin o entelektüel bulutlarında gezinmiş, düşünsel kaslarımızı çalıştırmıştık. Şimdi ise rotayı, çok daha göz alıcı, çok daha tartışmalı ve itiraf edelim, bazen de **"allah aşkına bu ne ya?!"** dedirten bir alana çeviriyoruz: **Sanat!** Evet, doğru duydunuz. O tuvalin başında dakikalarca transa geçen, bir heykelin önünde gözleri dolan, ya da bir video enstalasyonunda "derin anlamlar" arayan o garip insanları anlamaya çalışacağız. Gerçekten ağlıyorlar mı? Yoksa bu, kalabalık içinde "kültürlü" görünme çabası mı? Bu kitapta tüm bu sirkleri deşifre edeceğiz.

Sanat dediğimiz şey nedir aslında? Duvarda asılı duran, çocukların boyama kitabından fırlamış gibi görünen birkaç renkli leke mi? Şehrin orta yerinde anlamsızca duran, kuşların üzerine konup rahatladığı, halkın ise "çöp mü bu şimdi?" diye homurdandığı paslı bir metal yığını mı? Yoksa o altın yaldızlı, ağırbaşlı çerçeveler içinde, fısıltıyla konuşulan müze koridorlarında ciddiyetle incelenen, her bir fırça darbesi için ciltlerce kitap yazılan klasik tablolar mı? Sorular gani, lakin cevaplar genellikle "hissediyorsan sanattır" gibi, kimseyi tatmin etmeyen, bir o kadar da belirsiz cümlelere sıkışıp kalmış durumda. Sanki sanat, sadece elit bir zümrenin anlayabileceği, sıradan ölümlülerin ise

sadece "vay be!" deyip geçeceği mistik bir bilmeceymiş gibi. Oysa birazdan göreceğiz ki, sanatın pek de mistik yanları yok; daha çok **insanlık halleriyle, parayla ve güçle** ilgili.

İlk yanlış anlaşmayı şurada baştan düzeltelim ve bunu koca harflerle yazalım: **Sanat, hiçbir zaman sadece güzel şeyler üretme çabası olmadı.** Yani, elinize fırçayı alıp pırıl pırıl bir manzara resmi çizdiğinizde, arkasına bir güneş, önüne bir kır evi kondurduğunuzda, sanatsal bir devrim yaptığınız falan sanılmasın. Belki de sadece hafta sonu kursunda stres atıyor, ya da pekala anneniz için sevimli bir hediye hazırlıyorsunuzdur. Ve inanın, bu gayet yeterli! Hatta çoğu zaman, "çok anlamlı" bir eserden çok daha samimi ve değerli olabilir.

Jackson Pollock

Jan Davidsz. de Heem

"Birine milyonlar verilirken, diğeri 'çocuğum daha iyisini çizirdi' dedirtir. Ama hangisi:"

Ama ne zaman ki biri çıkar, bembeyaz tuvalin tam ortasına kocaman, küstah bir siyah nokta koyar ve altına da "Hiçliğin rahminde doğan umutsuzluk, kâinatın derinliklerinden gelen varoluş sancısı" gibi cafcacılı bir şeyler yazar, işte orada işler değişmeye başlar. Sanki o tek nokta, birden bire bambaşka bir boyuta atlamış, sıradan bir boya lekesi olmaktan çıkıp, felsefi bir manifesto halini almıştır. İşte burada sanat, sadece "güzel" olmanın ötesine geçer;

politikleşir, toplumsallaşır, provoke eder, eleştirir ve evet, bazen de düpedüz sinir bozar. Çünkü sanat, çoğu zaman kafamızı kaşımamıza, hatta o kadar şaşırtır ki kaşıyacak kafa bırakmamamıza neden olur. Sanatçı, sıradan insanın "ne var ki bunda?" diyeceği bir şeyi alıp, üzerine bir avuç anlam serpiştirip önümüze koyduğunda, kendimizi birden, o tek siyah noktadan evrenin sırrını çözmeye çalışan alıklar gibi buluruz. Oysa bazen o sanatçı sadece şaka yapıyor, ya da belki de boyası bitmiştir... Kim bilir?

Sanat Kimin İçin?

Tarihin tozlu sayfalarına göz attığımızda, sanatın bir dönem sadece **kralar ve tanrılar** için yapıldığını görürüz. Mağaradaki av sahnelerinden tutun, Mısır'ın anıtsal piramitlerine, Mezopotamya'nın görkemli zigguratlarına kadar her şey, ya bir tanrıya yaranmak ya da bir kralın gücünü ilan etmek içindi. Sanat, adeta bir **propaganda aracı**, bir **iktidarın görsel broşürüydü**. Saraylar, tapınaklar, anıtlar... Hepsi birer güç gösterisi, halka "boyunuzu bilin" demenin estetik yollarından biriydi. Sanatçı mı? O dönemde sanatçı, usta zanaatkârdan başka bir şey değildi; kralın veya din adamının siparişini itinayla yerine getiren, kişisel "ben"ini eserine katması pek de beklenmeyen bir işçiydi. Zaten o zamanlar "sanatçı egoizmi" diye bir kavram da yoktu, Allah'tan.

Sonra ne oldu? Sonra **birey** ortaya çıktı. Rönesans'la birlikte, sanatçı da "benim de ruhum, benim de yaratıcılığım var, ben sadece bir sipariş memuru değilim!" diye isyan etti. Elbette bu isyan, önce zengin patronların, Kilise'nin ve prenslerin finansörlüğünde, kontrollü bir şekilde gerçekleşti. Michelangelo'nun Sistine Şapeli'ne harcadığı yıllar, onun ruhsal bir arayışı mıydı, yoksa Papa'nın verdiği işi bitirme telaşı mıydı, hâlâ tartışılır.

Daha da sonra birileri çıktı ve "her şey sanat olabilir" dedi. Bu, adeta Pandora'nın kutusunun açılması gibi bir şeydi. Bir noktada işler o kadar çığırından çıktı ki, 1917'de Marcel Duchamp adında muzip bir Fransız, bir pisuarı alıp imzasıyla "Fountain" adını verdi ve galeriye koydu. Bildiğiniz pisuar! Duvarda asılı değil, üstüne oturmalık. Ve sanat dünyası bunu yıllarca tartıştı, kimileri "deha!" diye alkışladı, kimileri "şaka mı bu, bizimle dalga mı geçiyorlar?" diye isyan etti. Ama işte **tam da bu yüzden sanat, sadece sanat değildir; aynı zamanda kocaman bir soru işaretidir.** İyi bir sanat eseri bazen sadece kafanızı karıştırmak ister, bildiğiniz her şeyi sorgulatmak, hatta sizi biraz aptal yerine koymak. Duchamp, o pisuvarla, sanatın sınırlarını, sanatçının kim olduğunu, estetiğin ne anlama geldiğini sorgulattı. Ve hâlâ sorguluyor.

Marcel Duchamp

"Evet, doğru gördünüz. Bu bir pisuar. Ama sanat. Tartışması hâlâ sürüyor."

Estetik mi? Ekonomik mi? Kapitalizmin Fırçası

Bugün sanat dünyası, estetikten çok, **yatırım ve spekülasyon** kokar hale geldi. Sotheby's gibi prestijli müzayede evlerinde milyon dolarlara satılan, kimilerince "çocuk resmi"nden hallice görünen tabloların yanında, arka sokak sergilerinde gönüllü gençlerin göz yaşartan, samimi işleri de vardır. Peki ama hangisi daha "sanat"? Piyasada dönen paralar mı belirler bir eserin "sanatsal" değerini, yoksa o eserin izleyicide uyandırdığı duygu mu? Ya da sadece sanatçının niyeti mi? Bu, modern sanatın en büyük paradokslarından biri. Bir dönem, sanatın güzelliği altın oranda, simetriyle, doğal formların kusursuz taklidiyle ölçülürdü. Sonra Barok'la birlikte dramatik ışık-gölgeler, abartılı duygular geldi. Derken herkes melankoliye, fırtınaya, duygusal krizlere boğuldu. Sonra da "bu duygu muymuş, yoksa sadece iyi bir pazarlama stratejisi miymiş?" tartışmaları başladı.

Pablo Picasso "Les Femmes d'Alger (Version 'O') (1955) 179.4 milyon dolar

"Sanatçı ruhunu mu sattı, yoksa sadece hisse senedi mi değişti?"

Bugün ise, **NFT'si olan her şey potansiyel bir sanat eseri**. Bir JPEG dosyasına milyonlarca dolar veren insanlarla, Van Gogh'un o meşhur kulak kesme vakasını aynı gezegende yaşıyor olmamız... İşte bu, günümüz sanatının en büyük hicivlerinden biri olabilir. Sanat, artık sadece bir müze duvarında değil, dijital bir cüzdanda, bir blok zincirinin derinliklerinde de var olabiliyor. Sanat piyasası, artık sadece galeriler ve müzelerle sınırlı değil; teknoloji baronlarının ve kripto zenginlerinin yeni oyun alanı haline geldi. Bir zamanlar sanat, ruhu beslerdi; şimdilerde ise cüzdanları.

Sanat Bir Tekme mi, Bir Merhem mi?

Sanatın bu kadar çok yüzü var ki, hangi birini anlatsak şaşıyoruz. Kimi zaman sanat, kralların ve imparatorların sarayının duvarını süsler; ihtişamın, gücün ve zenginliğin simgesi olur. Bir yanda Versailles Sarayı'nda ipeklere bürünmüş Flaman halılar, altın varaklı tavanlar, gösterişli heykeller; diğer yanda ise Berlin Duvarı'na spreylenmiş, yırtık pırtık, isyankar bir "özgürlük" çığlığı. Sanat, hem güzelliği yüceltir, hem de çirkinliği afişe eder.

Sanat, bazen iyileştirici bir merhemdir: travmaların, yasların, acıların tuvale dökülmüş, izleyenin ruhunu okşayan hali. Bazen de tam tersi: içimize bastırılmış öfkeleri, toplumsal adaletsizlikleri, sistemin çürümüşlüğüne ortaya çıkaran, suratımıza inen sert bir **tekme**. Ve evet, bazen de her ikisi birden. Bir Goya tablosundaki savaşın dehşeti hem sizi dehşete düşürür, hem de o dehşetin insanlık hali olduğunu kabul etmenizi sağlar.

Şimdi Ne Olacak?

Bu kitapta, mağara duvarlarındaki o ilkel karalamalardan, "ben yaptım oldu" mantığıyla ortaya çıkan modern "eserlere", oradan da NFT furmasına kadar sanatın tuhaf ve bir o kadar da büyüleyici yolculuğuna çıkacağız. Ama sakın

sıkıcı bir tarih dersi beklemezin. Her dönemin arkasındaki o **toplumsal, ekonomik, politik çatlaklara** da bakacağız. Kim neye neden bu kadar şekil vermiş, niye o gözler hep aşırı büyük, niye hepsi birden çıplaklaşmış, ya da neden bir dönem sadece "desen" ve geometri kutsal sayılmış... Bunların hepsini kurcalayacağız. Sanatçının kendi dönemiyle olan karmaşık ilişkisini, sanatın iktidarla olan aşk-nefret bağını, ve toplumun sanatı nasıl tükettiğini ve dönüştürdüğünü gözlemleyeceğiz.

Dmitri Vrubel

"Bazen bir duvar, bin kitaptan daha çok şey anlatır. Özellikle de üzerine siyaset bulaşmışsa."